

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

процес є неповним, якщо ми ігноруємо його невербальні засоби, які:

- акцентують ту чи іншу частину вербального повідомлення;
- передують тому, що буде передано вербально;
- виражають значення, що відрізняється від змісту висловлювання;
- заповнюють або пояснюють паузи, указуючи на намір продовжити висловлювання, на пошук слова тощо;
- підтримують контакт між співрозмовниками і регулюють потік мовлення;
- замінюють слово або фразу.

Складаючи план-сценарій уроку, вчителю доцільно планувати і свою невербальну поведінку, бо вона має величезну силу впливу на психіку учнів [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що ефективність вивчення учнями початкових класів англійської мови в багатьох випадках залежить від правильного використання вчителем засобів невербального спілкування. Тому що, володіючи невербальними засобами спілкування, учитель може:

- використовувати їх для регуляції та оцінювання роботи учнів і таким чином економити час;
- створювати позитивний тонус спілкування, установлювати і зберігати контакт;
- впливати на мовленнєву активність дітей;
- сприяти запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Література:

1. Гин А. Приемы педагогической техники: пособие для учителя. – М.: Вита-Пресс, 1999. – 430 с.
2. Роман С. Методика навчання англійської мови у початковій школі. Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2005. – 327 с.
3. Ставицька Т. Функціональна спрямованість невербальних засобів комунікації у навчальному процесі // Іноземні мови. – 2009. – №3. – С. 15–18.
4. Штіль С. Сприяння мовленнєвій і невербальній компетентності молодших школярів // Шкільний світ. – 2010. – №7. – С.55–61.
5. Ronald E. Riggio. Applications of Nonverbal Communication [Text] I Ronald E. Riggio, Robert S. Feldman. – Mahwah; New Jersey; London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2005. – 310 с.

Білоус Л. С.*

ЗДІЙСНЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ДЛЯ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ

У статті розглядаються питання, пов'язані з обґрунтуванням доцільності здійснення дослідницької роботи на уроках історії.

У сучасних умовах, коли обсяг інформації розширюється небаченими до цього темпами все більшого значення набуває завдання вчити вчитися, тобто вчити самостійно набувати й ви-

* © Білоус Л. С.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

користовувати знання, саме дослідницька робота на уроках історії формує позитивне ставлення до пізнавальної діяльності, сприяє розвиткові в учнів потреби до самопізнання, само-реалізації та самовдосконалення. Саме життя, а точніше зміни в сучасному світі, потребують від успішної людини дослідницького стилю життя і передінки.

Головними проблемами для учнів залишаються самостійний аналіз історичних документів, встановлення логічних зв'язків між подіями та явищами, неспроможність оцінювати історичне джерело з позицій об'єктивності. Тому першочерговою є потреба формувати уміння орієнтуватися в інформації, аналізувати її, узагальнювати, робити висновки.

Дослідницька робота учнів у школі – особливий вид інтелектуальної діяльності, спосіб планування, що пов'язує ідею з її втіленням. Це діяльність, яка сприяє розвитку творчих здібностей учня, її результатом є формування інтелектуального і пошукового досвіду, що забезпечує активну, творчу позицію людини в розв'язанні будь-яких життєвих проблем.

Саме ця діяльність допомагає вчителю створити ситуацію успіху для учнів, дати відчуття радості від здолання труднощів, допомагає формувати всебічно розвинену особистість учня, розвиває аналітичне і критичне мислення, викликає інтерес до предмета, включає використання прийомів, за допомогою яких розгортається робота з різними категоріями учнів.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти школи зазначено, що метою навчання історії в загальноосвітній школі є формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу [2].

Дослідницькі методи навчання обґрунтовані В.Кременем, О.Пометун, О.Савченко, питання ефективного їх використання висвітлені у роботах К.Баханова, В.Власова, Н.Гупана, практичним аспектам теми присвячено праці П.Мороза, С.Терна, Г.Фреймана та інших.

Мета статті – висвітлення дослідницької роботи на уроках історії.

Дослідницька діяльність учнів на уроках історії – системна пошукова робота школярів, заснована на опрацюванні відповідної джерельної бази, що дозволяє самостійно розкрити сутність історичних подій, явищ, процесів тощо. Дослідницька діяльність учнів на уроках історії передбачає етапи, характерні для наукового дослідження:

- визначення досліджуваної історичної проблеми,
- ознайомлення з відповідними джерелами та їх опрацювання,
- власне проведення історичного дослідження,
- аналіз результатів дослідження, остаточне узагальнення, формулювання висновків,
- оформлення результатів дослідження [5].

На думку П.Мороза: «У процесі дослідницької діяльності

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

можна виділити дві взаємозалежні фази (підсистеми):

а) фазу пошуку інформації та аналізу проблем (підсистема надбання знань про об'єкт);

б) фаза обробки інформації та оформлення результатів навчального дослідження (підсистема перетворення й використання знань).

Ці дві фази хоча й пов'язані між собою, та водночас мають відносну незалежність. Їхній зв'язок виражається в тому, що, перш ніж обробити інформацію, її треба отримати. Незважаючи на тісний зв'язок, пошук інформації та її оброблення — різні частини процесу пізнання. Тут використовуються різні стратегії та засоби пізнавальної діяльності. Крім того, часто учні різняться за своїми здібностями шукати й обробляти інформацію. У ході численних досліджень доведено, що у тих учнів, які успішно здійснюють пошук, часто виникають труднощі в обробленні знайденої інформації, її розумінні й осмисленні. Натомість інші школярі успішно обробляють знайдену кимось іншим інформацію, але самі не здатні впоратись із пошуком. Інакше кажучи, одні поводяться як «теоретики», а інші — як «експериментатори», з усіма позитивними й негативними наслідками, що звідси випливають. Розбіжності між пошуком інформації та її використанням важливі і мають враховуватися вчителем під час організації дослідницької діяльності» [6, с. 12].

Історія має багато граней дослідження, тому дослідницька діяльність дає можливість доторкнутися до історії, внести свій вклад в її розбудову. Це творча робота, яку учень виконує самостійно, застосовуючи знання, уміння та навички, вперше отримує не лише право, а й обов'язок самостійно розв'язати певне коло питань. Вона охоплює всі види діяльності: урочну, позаурочну та самоосвітню, проходячи від етапу підготовки до дослідження, до звітів дослідників, обговорення й застосування результатів, планування нового дослідження; враховує різноманітні форми й методи, сприяючи розвитку в учнів умінь і навичок свідомого пошуку, що набуваються в процесі вивчення історії. Робота з формування дослідницьких умінь ведеться поетапно, з урахуванням рівня освіченості, вікових та психологічних особливостей учнів.

Так як вивчення історії базується на аналізі першоджерел, то під час їх використання необхідно пам'ятати про багатоперспективний підхід, коли певна історична ситуація висвітлюється з кількох — хоча б менше двох — перспектив, що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси. Відповідно, потрібно привчати учнів самостійно знаходити інформацію та працювати з різними джерелами, де висвітлюються і різні підходи до історичних подій, явищ. Великі можливості для цього відкриває Інтернет. Для прикладу, з оригіналами державних документів України різних періодів історії учням та вчителям можна ознайомитися на офіційному сайті Кабінету міністрів України: <http://www.kmu.gov.ua/>. Важливість роботи із джерелами придає той факт, що в завданнях ЗНО часто переформуються навички і вміння працювати з різними джерелами інформації. Тому важ-

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

ливими є завдання на зразок: «Відберіть важливу інформацію з джерела», «Підсумуйте інформацію, подану у джерелі», «Оцініть інформацію щодо достовірності та упередженості» [6].

Матеріали усної історії – свідчення очевидців, перекази, спогади про історичні події – оживляють історичні явища, надають їм різні виміри і перспективи, відображає тісний зв'язок між минулим і теперішнім. Важливо розвивати в учнів-дослідників вміння терпляче ставитися до різних думок людей, бути ввічливими, дотепними, оригінальними у своїх виступах. Необхідно постійно надавати учням умови творчої свободи й дослідницької діяльності. Позитивною рисою аналізу усних історій є те, що вивчаючи різні точки зору на ті або інші події, явища, процеси, учні вчаться самостійно аналізувати наведені факти та оцінки, робити логічні й обґрунтовані висновки, щоб скласти власну думку з проблеми, що розглядається, і відповідно шукати переконливі аргументи на її користь.

Особливу увагу слід приділяти вивченню візуальних джерел, до яких відносяться фото, плакат, карикатура, картини, листівки, таблиці, графіки, діаграми.

Фотографії є не лише ілюстраціями до тексту, вони також є самостійними джерелами, які надають інформації не менше, а інколи навіть і більше, ніж текст. Серед візуальних джерел, що надають цікаву, хоч і неоднозначну інформацію, є карикатура. За допомогою гумору та іронії вона дозволяє автору висловлювати свої ідеї, поширювати які незрозуміло чи небезпечно з політичної точки зору. Історична цінність карикатур полягає в тому, що вони дозволяють отримати уявлення про думки та настрої людей у певний час. Карикатури коротко подають або узагальнюють суть проблеми. [3].

Під час проведення дослідження поглибити чи конкретизувати характеристику допомагають статистичні матеріали. Статистика – цінне джерело, що містить певний обсяг інформації, дозволяє з'ясувати періодичність, тривалість явища, подає його кількісну характеристику, звертає увагу на темпи, циклічність розвитку тощо. За допомогою статистики можна побачити багато явищ у суспільному житті, які існують одночасно (промисловість, сільське господарство, рівень життя, соціальна структура). Статистичні дані дають можливість з'ясувати основні тенденції у житті суспільства в одній країні у певний час і порівняти їх з тими самими процесами в інших часових межах та в інших країнах. Однак слід пам'ятати, що статистичні дані, як і будь яке історичне джерело, можуть давати неповну, односторонню, навіть сфальсифіковану, інформацію. Тому цифрові матеріали варто розглядати у сукупності з іншими джерелами, звертаючи увагу на достовірність даних. Необхідно також враховувати, хто, коли і де укладав інформацію, з якою метою, з яких джерел використані дані [3].

Вивчаючи графіки слід пам'ятати, що вони відображають процес, зміни, динаміку, дають змогу побачити тенденції. А поєднання деяких графіків дозволяє порівняти прояви тенденцій. Діаграма як графічне зображення, що наочно у вигляді певних

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

геометричних фігур показує співвідношення між різними величинами, які порівнюються. Стовпчикова діаграма демонструє динаміку певного процесу чи явища, дозволяє порівнювати схожі процеси в одній країні чи в декількох як одночасно, так і протягом певного часу. Таблиця допомагає зробити порівняння за певними, визначеними параметрами. Аналіз результатів порівняння дозволяє робити висновки і узагальнення.

Ще одним ефективним джерелом історичної інформації є відео, кінохроніка і фільми (документальні, художні), аналіз якої формує вміння критично мислити, приймати ретельно обмірковані та зважені рішення.

Перспективним у навчальній діяльності старшокласників є застосування такої педагогічної технології, як метод проєктів, що створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей.

Під час проєктної діяльності учні на уроках історії навчаються планувати свою роботу, використовувати багато джерел інформації, самостійно відбирати і накопичувати матеріали, аналізувати факти, аргументувати думки, презентувати роботу перед аудиторією, оцінювати себе та інших.

Варто прагнути створити умови для саморозвитку, активізації пізнавальної діяльності. Знайомити учнів із суттю проєктування, етапами проєкту наукової роботи, налаштовувати учнів на активну пошуково-дослідницьку діяльність, активізацію наукового мислення.

Розрізняють кілька видів проєктів: дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні.

Дослідницькі проєкти потребують добре обміркованої структури, визначення мети, актуальності предмету дослідження для всіх учасників, соціальної значущості, продуманості методів, зокрема експериментальних методів обробки результатів. Вони повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру: визначення мети дослідження, аргументація актуальності; з'ясування предмета і об'єкта, завдань і методів; характеристики методології дослідження; знаходження гіпотез розв'язання проблеми і визначення шляхів її розв'язання [1].

В. Курилів пропонує впроваджувати метод проєктів паралельно з іншими методами навчання в різних класах. Як зразок дослідницького наводить декілька видів проєктів. Один із них – «Папка з газетними статтями». Метою такого проєкту є допомога учням знайти цікаву тему, ознайомитися з різними поглядами на проблему та різними джерелами, виробити критичне ставлення до преси. Актуальним є проєкт «Інтерв'ю з очевидцем» який сприятиме осмисленню певної події. Написання статті до газети на базі інтерв'ю з учасником історичної події стане успішним результатом проєкту [4].

Такий прийом не тільки вимагає від учнів мобілізації їх творчих здібностей, але й пробуджує в них зацікавленість предметом, сприяє більш поглибленому його засвоєнню.

Участь учнів у проєкті допомагає їм усвідомити роль

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

історичних знань. Спільна діяльність сприяє зростанню культури міжособистісних стосунків, вихованню толерантності, здатності співпрацювати, можливості використовувати знання з інших предметів, набувають досвіду роботи з комп'ютером, обмінюються досвідом. Успіх сприяє самоствердженню і вмінню презентувати себе та результати своєї роботи.

Організація дослідницької діяльності з історії допомагає поглибити й розширити знання, отримані учнями на уроках, сприяє більш глибокому розкриттю історичних фактів, явищ, понять і закономірностей.

Історія має «проходити» через душу й серце учня, залишаючись у подальшому житті людини назавжди. Зрозуміло, всього знати неможливо і не потрібно, проте бажано, щоб запам'ятовувалось головне. Щоб вивчення історії було більш захоплюючим, необхідно проводити його в поєднанні з краєзнавством. Науково-дослідницькі роботи дають юним дослідникам широкі можливості спробувати себе у науковому пошуку, побачити результативність власного дослідження, відчути радість від успіху. Прикладом успішної реалізації науково-дослідницького діяльності є роботи переможців учнів-членів МАН, районних, обласних, всеукраїнських конкурсів.

Враховуючи те, що жорсткі рамки конкурсу вимагають від претендента чіткості викладу, аргументації, розкриття теми проєкту, показу власного досвіду, повноти і вичерпності знань, культури мовлення, застосування елементів ораторського мистецтва, багато необхідно працювати над формуванням уміння активно та компетентно презентувати наукові дослідження.

Від науково-дослідницької діяльності виграють всі. Учитель отримує ще один поштовх до саморозвитку, самовдосконалення. Робота за темою дослідження спонукає до опрацювання літератури, вивчення наукових публікацій та монографій, історичних документів, пошуку новинок. Учень набуває навичок роботи з науковою літературою, планування своєї дослідницької діяльності, вчиться висувати проблеми, відстоювати свою думку, будувати систему доказів. Фактично, здійснює вагомий крок в інтелектуальному розвитку людини.

Презентація учнівських наукових робіт – трамплін у самостійне життя. Переконані в корисності цієї роботи, оскільки вона розширює горизонти навчального процесу, відповідає вимогам часу, теперішньому і майбутньому розвитку України.

Таким чином, дослідницька діяльність пов'язана з пошуком відповіді на творче, дослідницьке завдання з наперед невідомим рішенням, спонукає до самореалізації у дослідженні історичних фактів, використання набутого досвіду. Кожна людина прагне до успіху і саме така діяльність надає можливість учням отримати позитивний досвід роботи, відчути задоволення від успіху. Застосування дослідницьких прийомів і методів у навчанні мають високу ефективність для поглиблення інтересу учнів до пізнавальної та творчої діяльності на уроках історії.

Література:

1. Використання методу проектів як засобу активізації пізнавальної та дослідницької діяльності учнів на уроках історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/41269/
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/state_standards/
3. Комаров Ю., Мисан В., Осмоловський А. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках. 10 клас – К.: Генеза, 2004. –256с.
4. Курилів В. Методика викладання історії: Курс підвищення кваліфікації вчителів історії – Львів: Світ, 2003. – 247 с.
5. Малієнко Ю. Б. Дослідницька діяльність старшокласників на уроках історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2011/2011_1_21.pdf
6. Мороз П.В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник/ Мороз П. В. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 128 с.

Бусс Е. Ю., Мацегора С. М.*

**ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ
УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ**

У статті розглядаються питання профільного навчання та його впливу на успішність соціалізації старшокласників. Акцентовується увага на суспільно-гуманітарному та технологічному напрямках профілізації. Автори статті висвітлюють актуальність профільного навчання, яке сприяє професійному самовизначенню та мотивації учнів щодо вивчення іноземної мови.

За сучасних умов інтеграції України в Європейський освітній простір профільне навчання в старшій школі набуває особливого значення. З огляду на інтеграційні процеси загальноосвітній навчальний заклад (ЗНЗ) спирається на такі нормативні документи: Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з іноземної мови (10-11 класи), у яких виокремлено нагальні освітні потреби старшокласників у профільному навчанні, що, у свою чергу, зумовило створення мережі загальноосвітніх закладів різного типу: однопрофільні і багатопрофільні ліцеї, гімназії, загальноосвітні школи, де, на наш погляд, повністю реалізується профільне спрямування навчання, а також професійно-технічні навчальні заклади, коледжі [5], [2]. Процес профілізації здатний повною мірою забезпечити індивідуальні потреби старшокласників, їхню зацікавленість окремими предметами, що сприяє його професійному самовизначенню, успішній соціалізації. Отже, метою статті є висвітлення переваг профільного навчання щодо соціалізації особистості.

Вважаємо за доцільне навести тлумачення основних термінів. Так, за визначенням Л.А. Сажко, *профільне навчання* – це

* © Бусс Е. Ю., Мацегора С. М.